

ענין דברי המדרש

① כיוון

200

שני ביאורים בכוננת דברי המדרש "לה אמרוה"

"אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה" (א,10)

"לה אמרוה ולא לכשר ורם" (ילקוט שמעוני, בשלח רמז רמ"ב)

מה כוננת המדרש? והלא כך פשטות הפסוק שאמרו שירה לה!

שני תירוצים נאמרו על כך, על ידי רב ותלמידו:

הגאון רבי עזרא עטייה, ראש ישיבת "פורת יוסף", ביאר את המדרש על פי מה שידוע שביציאת מצרים היו שתי גאולות - גאולת ישראל וגאולת השכינה כביכול. משום כך טורח המדרש לשבח את ישראל, שכאשר שיבחו ושרו להקב"ה לא היתה כוננתם על גאולת עצמם מיד מצרים, אלא התכוונו להודות על כך שהשכינה, כביכול, נגאלה אף היא עימם.

תלמידו וממשיך דרכו בראש ישיבת "פורת יוסף", הגאון רבי בן ציון אבא-שאול זצ"ל, הוסיף על כך תירוץ משלו: שתי בחינות היו ביציאת מצרים - התשועה שהביא הקב"ה לישראל והמכות שהביא הקב"ה על המצרים. כאשר נתבונן מאידך ובפסוקי שירת הים, נגלה בני תשונת ישראל מוזכרת בשלוש מילים בלבד: "ויהי לי לישועה", בעוד עיקר השירה מוקדשת לעונשם של המצרים. לכאורה, ענין זה תמוה, שהרי כאשר אדם ניצל מאויביו, בלי ספק חשובה ויקרה בעיניו הצלתו הרבה יותר מה שאויבו נענש? זו השאלה הנסתרת בדברי המדרש.

ועל כך משיב המדרש ואומר: "לה אמרוה", כלומר שמכיוון שעל ידי אובדן מלכות מצרים, סוס ורכבו רמה בים, התפרסמה גדלותו של הקב"ה בעולם כולו, שהרי "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת", על כן חשוב היה ענין זה בעיני ישראל יותר מאשר ענין הצלתם!

לפי זה, ביאר ראש ישיבת "פורת יוסף" באופן נפלא את הפסוק "ויושע ה' את ישראל מיד מצרים", דהיינו שעיקר כוננת הקב"ה היתה להציל את ישראל מיד

מצרים, אולם "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים", כלומר: בני ישראל, לעומת זאת, ראו את העיקר במה שהעולם כולו ראה את ידו החזקה של הקב"ה!

מפי השמועה

③ דברי

(כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסחו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם. שבת פרה אדומה ודינין. ושם נסחו לעם. לשון רש"י. והיא דעת רבותינו ⁴³. ונאמר תמה למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטים ויאמר וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל כאשר אמר בפרשיות הנזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני ישראל וגו' ⁴⁴. וכן יעשה בכל המצוות באהל מועד בערבות מואב ופסח מדבר ⁴⁵. ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם. משמע שהודיעם החקים והם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אהכם בכך על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה והיה זה להרגילם במצות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לכב ⁴⁶. והוא הנסיון שאמר ושם נסחו. והודיעם שעוד יצווים במצוות. זהו שאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה אותך בהם. ועל דרך הפשט כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים ⁴⁷ שם להם במחיתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת ⁴⁸. כי המנהג יקרא חק. כענין הטריפני לחם חקי ⁴⁹. חקות שמים וארץ ⁵⁰. ויקרא משפט בתורתו משוער כהוגן. וכן כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים ⁵¹. כמשפט הראשון אשר היית משקוהו ⁵². וארמון על משפטו ישב ⁵³. על מדתו. או שייסרם בחקי המדבר לסבול הרעב והצמא לקרוא בהם אל ה' לא דרך תלונה ומשפטים שיתנו בהם לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת חוקנים ⁵⁴ והצנע לכת ⁵⁴ באהליהם בענין הנשים והילדים. ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר. ותוכחות מוסר שלא יהיו כמחנות השוללים ⁵⁵ אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו ⁵⁶. וכענין שצוה בתורה כי תצא ⁵⁷ מתנה על אויביך ונשמרת מכל ⁵⁸ דבר רע. וכן ביהושע נאמר ויכרות יהושע ברית לעם כיום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם ⁵⁹. אינם חקי התורה והמשפטים. אבל הנהגות ויישוב המדינות כגון תנאים שהתנה יהושע שהזכירו חכמים ⁶⁰. וכיוצא בהם.

פז, פז עד יעבור עמך ה' וכו'. יבואר על פי מה שנראה לי טעם דהא דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא (תגיגה ג, ב מגילה י, א) וקדושה שניה קדשה לעתיד לבא, משום דאמרו בפרק יש בכור (בכורות) דף מו, א: לוייה שנבעלת בעילת זנות ברתני לה מן המעשר ואוכלת, וכוהנת כיון דאיבעלה הוה לה כזרה (עכ"ל הגמרא), ואפילו קדושת לוייה פקע ממנה. ועיין שם בתוספות. והוא

כמו דאמרו בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות) סח, ב: והיא הנותנת כהנת דקדיש גופה פסיל לה, הא דלא קדיש גופה לא פסיל לה. וכן אמרו כיוצא בזה בפרק כל כתבי (שבת קטז, א): מקום הכתב לא קא מיבעי לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש, אולא כתב אולא קדושתה, שלמעלה ושלמטה וכו' - דמתחילה לשם חלק קדוש, והשתא כשנמחק כתב נמי חלק, רש"י. ולכן אמרו: (דברים כג, טו) "כי ה' (אלקים) מתהלך בקרב מחנך" - זו מחנה הארון (סוטה מב, א), ונמצא דכיבוש ארץ ישראל היה על ידי הארון. כן בית המקדש היה על ידי גילוי שכינה. לכן כי חטאו ישראל פקע קדושתם לגמרי והיו כאילו לא נכבשו. אבל בית שני שלא היה כיבוש על ידי ארון, שלא היה ארון, ובבית המקדש לא היה שכינה, כמו שאמרו, תמשה

דברים חסר בבית שני, סוף פרק קמא דיומא, אם כן לא הוי הקדושה ברום המעלה עד כי תפקע מהשממון והחורבן. לכן עדיין הן בקדושתן קיימין, והוה כלוייה שנבעלה בעילת זנות דלא נפקע קדושת לוייה. וזה שאמר "עד יעבור עמך ה'" - זו ביאה ראשונה (סוטה לו, א), פירוש דפעם ראשון שעל ידי ה' גילוי שכינה והארון. "עד יעבור עם זו קגית" - זו ביאה שניה (שם שם), שהיתה בלא ארון ובלא גילוי שכינה ומשום זה לא חזר בה ה' ולכן "תביאמו ותטעמו בהר גחלתך" - שיהיו כנטוע לעולם, ומה היה קדושתו? "מכון לשבתך פעלת ה'". למה יהיה מוכן? ל"מקדש ה' כוננו ידך" - זהו מקדש שלישי אשר ירד בנוי ומשוכלל מן השמים, כמו שכתב רש"י סוכה דף מא, א, ולכן בבית שני, כיון דאינו רק בגדר "מכון

לשכינת ה'", הוה כמו גליוני ספר תורה, וכמו קדושת לויים שהם רק "נתונים לכהנים", ולכן לא פקע קדושה מהם והיו ל"מקדשים לעולם", וקדושה שניה קדשה לעתיד לבא, ודו"ק היטב.

①

1 (כה) שם שם לו חק ומשפט. על דרך הפשט¹⁷ הם חקי המדבר כי משה היה בישורון מלך מנהיג, והיה מוכיח אותם ומצוה עליהם איך יתנהגו במדבר עם הנשים והילדים, גם עם מחנות האומות הבאים שם מארץ מרחקים למכור להם דברים רבים. ויש שפירשו¹⁸: שם שם לו חק ומשפט, שלמדו הקב"ה חכמת הצמחים, וכחות שבהם בסגולותם ובטבעם, לפי שיש מהם עשבים מתיים וממיתים, ויש מהם מרפאים, ויש מהם מחליאים, ויש ממתיקים את המר, ויש שמררים את המתוק, וכל זה בין בטבע בין בסגולה, וזהו לשון: חק ומשפט, חק' הוא הסגולה שאין טעמו נודע, ומשפט' הוא הטבע שמשפטו שיהיה כן בטבעו. ושם נסחו, הצמח הזה, ולכך אמר: אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך¹⁹, כלומר אע"פ שכחות הצמחים ידועים לפניך בסגולותם וטבעם ואתה יכול להתרפא מהם, אין ראוי לך שתתלה בטחונך בהם וברפואתם ותתיאש מלהתפלל ובקשת הרחמים, אין לך לזון ממצות התורה, כי אני ה' רופאך, ולא הצמחים, ומטעם זה גזר חוקיהו ספר רפואות והודו לך²⁰, לפי שעם הספר הזה היו הבריות מתרפאים מתחלואיהם ויתיאשו מן התורה והמצוות, ועל דרך המדרש: חק ומשפט, המצות שנתנו להם במרה, ואלו הם: שבת, ופרה אדומה הנקראת חק*, והדינין, וכן דרשו רז"ל²¹: שבת ודינים במרה איפקוד. י

(4)
המ

6 כתיב (עו, כו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר צעיינו תעשה והאזנה למצותיו ושמרת כל חקיו כל המעלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. הפסוק מתחיל בשמיעה, ואחר כך כתיב והאזנה, ופירש רש"י "חטה אזנים לדקדק בהם". ובספר זר והב כתב לפרש הלשון על פי דברי המדרש (מנחומא כי ט"א ז) אמר רב אבהו רמ"ח מצות עשה יש בתורה כמנין איצטין שבאדם, ובכל יום יום נועקים על האדם עשה אותנו שמתיה בזכותינו ומאריך ימים, ושס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה, ובכל יום יום שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת נוחת ואומרת לאדם גורמי עליך צמי שהגיע ימך ליום הזה אל העבור כי את העצירה הזאת, ואל תכריע אותך ואת העולם כלו לכף חובה, הרי תר"ג מצות, ע"כ. הרי שהמצות הם המדברים, והם תוצעים מהאדם שיעשה המצות. וזו הכונה והאזנה למצותיו, כי המצות הם הפנימיות של האיש וישראל, והם הנותנים לו חיות, והאצרים תוצעים את תפקידם, שימנו להם את החיות הנרצח להם.

(5)
האזנה
והאזנה
ס"ה

11 ב' האדם צריך להכיר שהמצוות האמיתיות שלו אינו הגוף החיצוני, רק האיצרים הפנימיים שהם המצות. ולתכלית זה היתה כל גלות מצרים, שיבואו בני ישראל להכרה זו. כתיב (יחזקאל טו, ו-ז) ואעבר עליך ואראך מתבוססת צדמין ואמר לך צדמין חיי ואמר לך צדמין חיי, רצבה כלמת השדה נתחין ותרבי ותגדלי ותצאי צעדי עדיים שד"ים נכנו ושערך צמח ואת ערום ועריה. ומדייק השפת אמת (בשלה מר"ג ד"ה נפסוק) שתיבת "ואת" מורה שהם צעמם הרגישו שהם ערומים מן המצוות, כי זה היה כל תכלית הגלות להשפיל הגוף ולהכריע הנפש שזה ציור רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה, ושצני ישראל יכירו כי אין חיות הגוף העיקר רק חיות הנשמה, וצעת שצא זמן הגאולה הרגישו בני ישראל שהם ערום ועריה. ולכן אז נתן להם הקב"ה את המצוות של פסח ומילה, להלבישם בלבוש האמיתי של ישראל, והם הרמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה.

6 כתיב (שה"ש א, ה) שחורה אני ונאווה, ומפרש השפת אמת (הג"ל) כי שחורה אני היינו צימי הגלות, כי תכלית הגלות היא להשחיר הגוף ולהשפילו, ועל ידי ש"שחורה אני" על ידי זה "ונאווה", חוכין לראות הנו האמיתי, שיחגלה "ונאווה", והוא הציור שהלבישם הש"י, הציור המיוחד לאיש ישראל, שהוא הרמ"ח מצות עשה כנ"ל.

(2)

ויבואו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים: (מ"ז כז)
 לאילים באו במרה, מקום שם לא יכלו לשתות מים פי מרים הם,
 ובעוד כבדת ארץ ה' כבר מים לרוב, עד כי מצאו לנכון לנח באילים
 כמה ימים בשביל המים, מה שלא עשו כן במרה, וע"י באבן עזרא כאן,
 שבמרה ישבו יום א' ובאילים התעכבו כ' יום.
האדם הוא קצר הראות, ובשביל זה הוא מתלונן תמיד ומלא טענות
ותרעומות. כי לו ידעו בעמדם במרה, כי יש מוצא למים באילים הסמוכה,
לא היו מלינים על משה לאמר מה נשתה, כי הלא יכולים היו ללכת
עוד מעט עד הניעים אל יבלי מים של מעינות אילים.
 אבל אין איש יודע מה לפנים ומה לאחור, ומכאן התלונות.

(6)
 חסר
 חסר

בתלונות רק מפסידים

מעשה היה בזמן החפץ חיים. הגה"צ ר' אליעזר שולביץ, מיסד ישיבת לומז'ה
 פנה פעם במכתב אל רבינו ה"חפץ חיים" ובקשו לחוות דעתו על אדם מסוים
 שהוצע בתור משפיע רוחני בישיבתו, השיב הח"ח בכתב, שלפי דעתו מוכשר וראוי
 לתפקיד המוצע ואיחל להם הצלחה, המנהלים תיכננו לגשת אל המומלץ בעוד
 מספר ימים ולבקשו לקבל עליו את המשרה המכובדת.

(7)
 חסר
 חסר

כעבור מספר ימים, היה זה בימי חול המועד, הגיעה למנהלי הישיבה מברק
 דחוף מהח"ח, שכתבו בעיצומו של חול המועד, [מפני שראה בזה ענין דחוף שראוי
 לכתבו בחולו של מועד על אף האיסור לכתוב בו], פתחו המנהלים את המכתב
 ונוכחו לראות דבר מוזר, שהוא חוזר בו מהמלצתו על אותו ת"ח לכהן.

לאחר בירור, נודע להם פשר הדברים. זמן קצר לאחר שביקרה המשלחת אצל
 החפץ חיים, פקד את ביתו גם הת"ח המומלץ, והתלונן בפניו על קשיי הפרנסה
 שלו, כששמע זאת הח"ח מיד חזר בו באמרו: אדם המתלונן על פרנסה ואין לו
בטחון בהקב"ה איננו יכול להיות משפיע רוחני בישיבה, ועוד 'בחול המועד'
התיישב לכתוב למנהלי הישיבה שהוא חוזר בו מהמלצתו.

לקח גדול למדנו אנו ממעשה זה, כשהח"ח המליץ על אותו אדם ודאי שהיה
 ראוי לכך בכל מעלותיו הן בתורה, הן במידות ויראת שמים, ומדוע הפסיד את
 כל המשך עלייתו עקב קוצר הראיה שהיתה לו, ומכך נבע אצלו חוסר הבטחון
 בה' שהביאה אותו להתלונן על מצבו, כשאדם בוטח בבורא עולם אין לו כלל
 דאגות, כיון שהקב"ה דואג לו יותר ממה שהוא דואג לעצמו.

16

הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל כשסיפר מעשה זה סיים: והנה מה שאנו צריכים
 ללמוד מהסיפור הזה, הוא ענין ה'סבלנות', כי מה היה חסר לאברך? שום דבר,
 הוא היה מצויד בכל המעלות הדרושות, שהרי כך היתה עליו מלכתחילה חידיעה
 של החפץ חיים, כי יוכל לשמש משגיח בישיבה, אבל הוא היה חסר מעט הסבלנות
 הדרושה, ואילו היתה לו הסבלנות והיה מתמנה למשגיח, היה זוכה לעוה"ז
 ולעוה"יב. הוא היה פורח ומשגשג, ונהנה מן העולם של תלמידי הישיבה. והעולם
 היה נחנה ממנו וכו'. אבל כאשר לא זכה במשרת המשגיח הוא אמנם נשאר אדם
 חשוב, אבל לא הגיע כלל ברוחניות למה שהיה יכול להגיע.

17

18

**קנה חמישי בפרשת בשלח כדי לזכות בפרשת המן
ואחרי ג"פ קראו לאחר**

1 ✓ **שאלה** מעשה שהיה בכיכנס"ס, שראובן קנה בדמים מרובים חמישי בפרשת בשלח, מטרתו היתה לשם סגולה בפרנסה, כי היא פרשת הורדת המן לעם ישראל, והנה הגבאי העלה את ראובן לחמישי, אך אחרי ג' פסוקים, סיים הבעל קורא כי הגבאי החליט להעלות אחר לפרשת המן. התלונן ראובן, ואמר קניתי חמישי כדי לזכות בפרשת המן, והנה הגבאי החליט להעלות אחר לפרשת המן, ואין אני צריך לשלם לבית הכנסת את אשר התחייבתי. לעומתו טוען הגבאי, לא התחייבתי למכור לך פרשת המן אלא חמישי, ואכן העליתי אותך לחמישי?

(8)
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

16 **תשובה** הנה לכאורה היה מקום לחלק בין בית כנסת שרגילים להוסיף בו עליות, לבית כנסת שלא רגילים להוסיף בו עליות. דאם רגילים להוסיף עליות, הרי שמי שקנה את העליה, לא יוכל לטעון שהוא חשב שיקראו את פרשת המן, דהיה לו להעלות על דעתו שיוסיפו עוד עליה, ומדשתק, איהו דאפסיד אנפשיה. אמנם אם לא רגילים להוסיף עליות, אלא שמפני שבשבת זו היו הרבה חיובים בבית הכנסת, והיה צורך להוסיף עליה, בזה יש לדון אם יכול הקונה לטעון ששילם הרבה כסף רק בגלל שרצה לעלות לפרשת המן.

17 **והנה** היה מקום לומר שהדמים מודיעים, דהיינו שאם ניכר מהסכום ששילם שברור שרצה לשלם סכום זה רק על עליה זו, צודק העולה. אך יתכן שאין לומר סברא זו, שהרי כתבו התוס' בבבא בתרא דף סא ע"ב (ד"ה שמע מינה שיורי שייך) שבקרקע לא אמרינן שדמים מודיעים, דפעמים קונה אדם קרקע הרבה יותר ממה שהיא שוה, יעו"ש. ואם כן יתכן שהוא הדין בעליות, דפעמים אדם משלם הרבה כסף על עליה לשם שמים, או מכל סיבה אחרת, וקשה להביא מזה ראיה.

18 **והנה** יש לדון מצד מה הקונה חייב לשלם את דמי העליה, האם הוא מדין נדר, או מדין מקח וממכר, דאם הוא מקח וממכר רגיל, צ"ע אם יוכל לטעון שקנה את העליה רק בגלל שחשב שיקרא את פרשת המן, מפני שדברים שבלב אינם דברים, ואף טענת דמים מודיעים, כתבנו שצ"ע אם יכול לומר בעליות. אמנם אם החיוב הוא רק משום נדר, בזה יתכן שאדם נאמן לומר שהוא התכוון לנדור בגלל שחשב שהוא יקבל את העליה של פרשת המן.

19 **והנה** יעוין במשנה הלכות (ח"ה סימן שד) שנשאל בדבר ראובן שקנה עליה בבית המדרש בסך גדול, וצוה להגבאים לקרוא את חבירו לעלות לתורה, כי רצה לכבד את שמעון חבירו, ושמעון יצא מביהמ"ד, ושוב לא כיבד לאדם אחר, והגבאים קראו ללוי, ועלה לתורה, כיון שלא אמר להם את מי לקרוא. ועתה טוען ראובן שאינו רוצה לשלם עבור העליה שקנה.

20 **והשואל** רצה להביא ראיה שראובן פטור, מדברי המגן אברהם (סימן שו ס"ק טו) שהביא את דברי היש"ש (פ"ה דביצה) דהכרות המצוות מי שיתן יותר הוא יזכה בה, דמי למקח וממכר, והיה נראה לאסור בשבת, אם לא שנאמר שאין שייך מקח וממכר בדבר מצוה כי אם בחפץ הנקנה, וכל זה כתב רק ליישב את המנהג בדוחק, יעו"ש. ומדכתב היש"ש שאין שייך מו"מ בדבר מצוה, משמע דאין זה בכלל מקח כלל, ולפי זה בנידון השואל, אינו חייב לשלם.

21 **ודחה** המשנה הלכות טענה זו, מפני שכוונת היש"ש דאין שייך מו"מ בדבר, היינו דלענין מה שגזרו חז"ל על מקח וממכר בשבת, לא גזרו אלא על מו"מ בחפץ הנקנה, אבל הקונה מצוה בשבת, לא שייך ביה מו"מ ולכן לא גזרו בו חז"ל, אבל פשוט דקנין ודאי שייך במצוה. וגם על זה יצא המג"א

לחלוק על היש"ש וס"ל דגם במצות שייך מו"מ, ולא ניחא ליה בהתירא של היש"ש. ולכן הביא המגן אברהם את מנהג חסידי אסטרייך, דכל מה שהוציאו מפיהם היו נותנים לצדקה, ואפילו קנה חבירו המצוה, וזה ודאי לאו דרך מו"מ הוא, וכה"ג לכו"ע לא הוי דרך מו"מ. והביא עוד ראיות לסתור את ההיתר של היש"ש אלא דגם במצות שייך מו"מ, וממילא היה צריך להיות אסור למכור בשבת. אבל פשוט שאם קנה בשבת לכו"ע מקחו מקח. וממילא אין סיבה שהקונה לא ישלם על העליה, יעו"ש.

ואם כן יתכן שהוא הדין בעניננו, מכיון שהקניה היתה בדרך של מו"מ, הרי העליה שייכת לקונה, ויש לו זכות למכור אותה וכמו שהבאנו בחשו"ק חמד עמ"ס יומא (דף לח ע"א בענין קנה עליה בחמישים שקלים וניסה למכרה בחמש מאות) בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, ואם כן לא יוכל הקונה לטעון, שהתכוון לקנות רק בגלל שחשב שיקרא את פרשת המן, מפני שדברים שבלב אינם דברים, וצ"ע.

מסה ומריבה / ואין מים לשתות העם

בשלח ה'תשס"ז

בפרק י"ז בפרשת בשלח, לאחר פרשיית המן, אנו נחשפים לתרעומת העולה בקרב בני ישראל, על משה רבינו ועל רבונו של עולם. פסוקים אלו מעוררים תמיהות רבות.

"וַיִּסְעוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרִפְיֵידִים וְאֵין מַיִם לְשִׁתּוֹת הָעָם"

הביטוי - "לשתות העם"; המובא כאן לתאר את מצב הצמא של בני ישראל, הינו ביטוי מוזר. לכאורה, כוונת התורה היא ש"ואין מים לעם לשתות", אך אם נתרגם את הביטוי באופן מילולי, הפירוש הוא - "there was no water to drink the people". מה כוונת התורה?

בהמשך כתוב:

"וַיִּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה תִּנְסֹן אֶת ה'?"

גם. כאן מתעוררות מספר שאלות:

(א) כאשר העם רב עם משה, הם פונים אליו בלשון רבים -

"תנו לנו מים ונשתה. מדוע?"

(ב) מה כוונת משה "מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'?"

מנין הגיע משה למסקנה שבני מנסים את ה'?

"וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְצִמָּא וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מַה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מֵעַתָּה וְסִקְלֵנִי וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתֶּךָ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּה אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ הַנָּה עִמָּד לִפְנֵיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחָרֵב וְהִפִּיתָ בְּצוּר וַיִּצְאוּ מִמּוֹנוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"

בתגובה לתלונותיהם של בני ישראל "להמית אותי ואת בני ואת

מקני בצמא..." פונה משה אל ה' יתברך. היינו מצפים שיענה להם,

או יתייחס לתלונותיהם! אולי אמילו יצאו להם מים לריות אה

צמאונם. במקום זאת, משה מרים את ידיו וצועק השמימה "עוד מעט וסקלוני".

לא פחות מפתיעה היא תגובתו של הקב"ה, כאשר הוא מצווה את משה לבצע פעולה ניסית דרמטית מול זקני ישראל. משה מקבל הוראה להתייצב עם מקלו בהר חורב, ולהכות את הצור במקלו כדי שיצאו ממנו מים, והעם ישתה. מדוע הייתה דרושה הצגה פומבית זאת? ועוד, מדוע על הר חורב? התורה ממשיכה ומציינת שמשה מקיים את דברי ה' "לעיני זקני ישראל", ובסיום האירוע כולו אומרת התורה:

"וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל רֵיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין?"

כאן מתעוררת שאלה נוספת הרי המריבה קדמה למסה? המסקנה המתבקשת היא, שהמריבה נגד משה התפתחה למעין ניסיון נגד הבורא כביכול.

קושי נוסף הוא הפסוק בספר דברים:

"לֹא תִּנְסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה"^{טז}

והרי כאן לא מוזכר כלל ענין של מריבה!

אחת התכונות הנדרשות ממנהיגי ישראל היא רגישות, ויכולת אבחנה להבין את השורשים של התנהגות הציבור. טעות בהבנה, קטנה ככל שתהיה, עלולה להוביל לפרשנות מסולפת ובהמשך להתגברות הבעייתיות.

מנהיגות בכנסת ישראל מושחתת על מכלול של כוחות נפש ותכונות אישיות, ומעבר לכך מ"שימושה של תורה" אצל מנהיג ותיק ומנוסה עוד יותר.

חז"ל אומרים, "גדול שימושה של תורה יותר מלמודה"^{יז}. הרמב"ן בפרשת כי תשא על הפסוק "וּמְשָׁרְתוּ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן נֶעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֱהָל"^{יח}, מפתח את הרעיון הזה חז"ל:

"וְעַל דַּעְתִּי דֶרֶךְ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שִׁיקְרָא כֹל מִשְׁרַת נֶעַר כִּי בַעַל הַשְּׂרָרָה הַנִּכְבָּד הוּא הָאִישׁ, וְהַמִּשְׁרַת לוֹ יִקְרָא נֶעַר וְכֵן גִּיחֻזִּי נֶעַר וְיִקְוָמוּ נֹא הַנְּעָרִים וְיִשְׁחָקוּ לַפְּנִינֵנוּ וְכֵן עֲשֵׂרָה נְעָרִים נוֹשָׂאִים כְּלֵי יוֹאֵב כִּי יוֹאֵב לֹא יִמְסֹר כְּלָיו רַק לְאֲנָשִׁים גִּיבּוּרֵי חֵיל שֶׁעֲמָדוֹ עַל יָדוֹ... וְאִם כֵּן יֵאמָר וּמִשְׁרַתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת תְּמִיד שְׁלֹא יִמִּישׁ מִתּוֹךְ הָאֱהָל".

שימוש חכמים, פיזושו דקדוק ועיון בדרכי הרב עד שהתלמיד הופך להיות ממעתיקי התורה שבע"פ.

כל עוד התלמיד אינו בשל, אין הוא ראוי להיות מנהיג. בפרשת כי תשא, כאשר משה יורד מן ההר, אנו עדים לתגובתם של משה ושל יהושע לשמע קולות העם:

"וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בֹּרְעָה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחְנֶה. וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי שְׁמַע. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחְנֶה וַיִּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמַחְלַת וַיַּחַר אַף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַח מִיָּדוֹ אֶת הַלָּחַת

1 תגובת משה שונה בתכלית מזו של יהושע. שניהם בוודאי שמעו את אותם קולות, אולם, יהושע קישר אותם ל"קול ענות מלחמה" או בלשון אונקלוס "קל קרבא", ומשה שמע קולות של חירופין וגידופין שמענין את נפש שומען¹² או בלשון אונקלוס "קל דמחיכין".

6 מדוע הבינו שניהם את קול העם באופן כל כך שונה? עונה על כך הרמב"ן:

"אבל הטעם כי משה אב בחכמה הוא ומכיר ניגוני הקולות... וכך אמרו בהגדה שאמר לו משה מי שעתיד לנהוג שררה על ישראל אינו מבחין בין קול לקול".

11 כלומר, אזנו המנוסה ומלומדת הנסיון של משה, בבחינת "כמה הרפתקי עדו עליהו"¹³, אפשרה לו לחוש את מהות הקול הצורם העולה מן המחנה.

6 דומני שחוש "וְהִרְיָחוּ בְּרִאֲתָהּ"¹⁴, הבנתו העמוקה לנפש העם, עמדה לימינו של משה רבינו גם בהתמודדותו עם ה"מסה", ולכך רומזת התורה. בתחילת האירוע אומרת התורה "וְאִין מִים לְשִׁתּוֹת הָעָם". לשונו המסורבלת של המקרא רומזת שהיה להם מים, רק שהמים לא מצאו חן בעיניהם. העם חיפש אמתלה לריב עם משה וכאן מצאו תואנה. משה לעומת זאת הבין שמאחורי הדברים עומד גסיון של מרידה בקב"ה. כלומר, התביעה למים היסוותה מרד בה'. התורה כותבת:

"וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מִים וְנִשְׁתֶּה"¹⁵

בלשון רבים. משה, עם אזנו הקשובה והמנוסה באבחון מהות הקולות, הבין מפנייתם אליו בלשון רבים שלמעשה קיים מסר סמוי אותו הם משדרים בדקויות לשונם. כאשר שמעו את תגובת משה:

"מָה תִּרְיָבוּן עִמָּדֵי מָה תִּנְסוּן אֶת ה'?"¹⁶

הם שינו את מטבע לשונם והמשיכו את תלונותיהם בלשון יחיד:

"וַיִּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם לְהָמִית אֹתֵינוּ וְאֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצָמָא"¹⁷

3/ אם נצא מנקודת ההנחה של המדרש, שהיה מים, ולא זו הייתה סיבת התלונה, אלא הרצון למרוד, נבין מדוע נצטווה משה לעמוד בלווית זקני ישראל, עם המטה אשר היכה בו את היאור, על הצור בחורב ולבצע מעשה פומבי ודרמטי, שמטרתו להשקיט ולהרגיע את העם.

בסיום הפרשה הופכת התורה את סדר האירועים:

3/6 "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסֵּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין"¹⁸

כלומר, התורה רומזת שהריב עם משה שימש אך ככיסוי למריבה האמיתית עם ה', לבחון אם רבש"ע שוכן בקרבם או לא.

7

חיזוק נוסף להסבר זה, הוא השימוש החוזר ונשנה בכינוי - "העם".
אומר הרמב"ן בפרשת בשלח:

"אבל אמר העם כי בני ישראל שם ליחידים והעם שם להמון
וכן וילוננו העם וכך הזכירו רבותינו ויחל העם לזנות בכל
מקום שנאמר "העם" לשון גנאי הוא..וכו"א"

בעל הכתב והקבלה על התורה הבין ביטוי "לשתות העם" באופן
דומה, וז"ל:

"ולדעתי בכוונה התחלף כאן השם במקור להורות שלא
היה להם מים בשפע בכדי שיוכל כל אחד לשתות בכל
עת שירצה, אבל לשתיה מצומצמת היה שם... ואילו אמר
ואין מים לשתית העם היה משמעו שלא היה אף לשתיה
מצומצמת או לפעם אחת. ובאמרו לשתות במקור משמעו
שלא היו מספיקים לשתיה המתמדת והולכת אבל אם היו
רוצים לצמצם עצמם קצת בשתיה היה מספיק להם לשעה.
ולזה לא התעורר משה להתפלל מיד על חסרון המים אלא
אחר שרבו עליו בו. כי לא עביד קב"ה ניסא למגנא ולשנות
דרכי הטבע בלתי בהכרח גמור ורק אחר שהגיעו לחסרון
מים בהחלט עד שצמאו, אז עמד להתפלל"

מנהיג מנוסה יודע להבחין בין עיקר לטפל ולקרוא בין השורות של
התלונות המוטחות כלפיו. הבנתו הנכונה עשויה למנוע מכשולים
נוספים, ולכוון אותו לטפל במה שנחוץ לעם באמת. על ידי כך הוא
יוכל לעצב אסטרטגיה אמיתית שתוביל את קהילתו או את עמו

לדרך הישר והטוב.

עם ישראל, באירוע של מסה ומריבה, ניסה להסתיר את כוונותיו
האמיתיות; אך חכמתו של משה אפשרה לו להבין מה הנקודה
המרכזית העומדת מאחורי הדברים, וכך יכול היה להשקיט את
הרוחות ולהגיב באופן ההולם ביותר לטענת העם.

הלוואי שנצליח לגדל ולפתח מנהיגים מעין דמעין משה רבינו ונזכה
בזכותם לקיים את רצון משה "ולא תהיה עדת ה' פצאן אשר אין
להם רעה".